

**DUDUQLANUVCHI BOLALARDA MAYDA MOTORIKANI RIVOJLANTIRISHDA
O'YIN TEXNOLOGIYALARINING SAMARADORLIGI****Salomova Komola Raxmatjon qizi**

Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti

Maxsus pedagogika kafedrası 1-kurs.

Xamidova Muborak Ubaydullaevna

Ilmiy rahbar. PhD.

Maxsus pedagogika kafedrası.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18584353>

Annotatsiya. Mazkur maqolada duduqlanuvchi bolalarda nutqni rivojlantirish jarayonida mayda motorikani shakllantirishning ahamiyati va ushbu jarayonda o'yin texnologiyalaridan foydalanish samaradorligi ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Nutq va qo'l harakatlari o'rtasidagi uzviy bog'liqlik, o'yin faoliyatining psixologik-pedagogik imkoniyatlari hamda logopedik mashg'ulotlarda qo'llaniladigan zamonaviy metodlar yoritib berilgan. Tadqiqot davomida mayda motorikani rivojlantirishga yo'naltirilgan o'yin texnologiyalari duduqlanishni bartaraf etish jarayoniga ijobiy ta'sir ko'rsatishi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: duduqlanish, nutq buzilishi, mayda motorika, o'yin texnologiyalari, logopedik korreksiya, nutq terapiyasi.

Kirish

Bugungi kunda bolalar nutqining rivojlanishi masalasi pedagogika, psixologiya va logopediya sohalarining dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Nutq rivojlanishidagi buzilishlar orasida duduqlanish (logonevroz) keng tarqalgan bo'lib, u bolaning shaxsiy rivojlanishi, ijtimoiy moslashuvi va o'quv faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Duduqlanish – nutq sur'ati, ritmi va ravonligining buzilishi bilan tavsiflanadigan murakkab nutq nuqsonidir. Mazkur muammo ko'pincha bolalik davrida shakllanadi va to'g'ri korreksion yondashuv talab qiladi. So'nggi ilmiy tadqiqotlar nutq faoliyati va qo'l harakatlari, xususan mayda motorika o'rtasida bevosita bog'liqlik mavjudligini ko'rsatmoqda.

Shu bois, duduqlanuvchi bolalarda mayda motorikani rivojlantirish, nutq ravonligini yaxshilashda muhim omil sifatida qaraladi. Ayniqsa, ushbu jarayonda o'yin texnologiyalaridan foydalanish bolaning qiziqishi, motivatsiyasi va faolligini oshiradi.

Mavzuning dolzarbligi

Hozirgi davrda nutq nuqsoniga ega bolalar sonining ortib borayotgani ta'lim-tarbiya jarayonida yangi, samarali yondashuvlarni talab qilmoqda. Duduqlanuvchi bolalar bilan olib boriladigan an'anaviy mashg'ulotlar har doim ham kutilgan natijani bermaydi. Shuning uchun logopedik korreksiyada innovatsion texnologiyalar, xususan o'yin texnologiyalaridan foydalanish alohida ahamiyat kasb etadi.

Mayda motorika va nutq markazlari miya po'stlog'ida bir-biriga yaqin joylashganligi sababli, qo'l barmoqlari bilan bajariladigan harakatlar nutq rivojiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Demak, duduqlanuvchi bolalar bilan ishlashda mayda motorikani rivojlantirish nutqni korreksiyalashning samarali usullaridan biri hisoblanadi.

Tadqiqot maqsadi va vazifalari**Tadqiqot maqsadi:**

Duduqlanuvchi bolalarda mayda motorikani rivojlantirish jarayonida o'yin texnologiyalaridan foydalanish samaradorligini o'rganish va ilmiy asoslash.

Vazifalar:

- Duduqlanishning psixologik-pedagogik xususiyatlarini o'rganish;
- Mayda motorika va nutq o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilish;
- O'yin texnologiyalarining logopedik korreksiyadagi o'rnini aniqlash;
- Amaliy mashg'ulotlarda qo'llaniladigan o'yin usullarini tizimlashtirish.

Duduqlanishning psixologik-pedagogik xususiyatlari

Duduqlanish ko'p omilli nutq buzilishi bo'lib, uning kelib chiqishiga quyidagi omillar ta'sir ko'rsatadi:

- asab tizimining zaifligi;
- psixologik zo'riqish;
- irsiy moyillik;
- atrof-muhit ta'siri;
- noto'g'ri tarbiya uslublari.

Duduqlanuvchi bolalarda nutq ravonligining buzilishi bilan birga quyidagi holatlar kuzatiladi:

- nutqdan qo'rqish;
- o'ziga ishonchsizlik;
- muloqotdan qochish;
- motorik harakatlarning sustligi.

Shu sababli korreksion ishlar kompleks yondashuv asosida olib borilishi lozim.

Mayda motorika va nutq rivoji o'rtasidagi bog'liqlik

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, qo'l barmoqlari harakatlari bilan nutq faoliyati o'rtasida kuchli neyrofiziologik bog'liqlik mavjud. Barmoqlar harakatini faollashtirish:

- nutq markazlarini qo'zg'atadi;
- artikulyatsion apparat faoliyatini yaxshilaydi;
- diqqat va xotirani rivojlantiradi;
- nutq sur'ati va ravonligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Shu bois logopedik mashg'ulotlarda mayda motorikani rivojlantiruvchi mashqlar muhim o'rin tutadi.

O'yin texnologiyalarining ahamiyati

O'yin – bola faoliyatining yetakchi turi bo'lib, u orqali bola atrof-muhitni anglaydi, bilim va ko'nikmalarni oson o'zlashtiradi. Duduqlanuvchi bolalar bilan ishlashda o'yin texnologiyalari quyidagi imkoniyatlarni beradi:

- bolada erkinlik va ishonch hissini uyg'otadi;
- nutqiy qo'ruqni kamaytiradi;
- muloqotga kirishishni osonlashtiradi;
- mashg'ulot jarayonini qiziqarli qiladi.

Mayda motorikani rivojlantirishga qaratilgan o'yin turlari

Logopedik amaliyotda quyidagi o'yin texnologiyalari samarali hisoblanadi:

1. Barmoq o'yinlari

- "Barmoqlar salomi"
- "Qo'g'irchoq teatri"
- "Barmoq mashqlari"

Bu o'yinlar artikulyatsiya va nutq sur'atini yaxshilaydi.

2. Konstruktiv o'yinlar

- mozaika terish;
- lego yig'ish;
- konstruktorlar bilan ishlash.

3. Ijodiy-amaliy o'yinlar

- plastilin bilan ishlash;
- rasm chizish;
- qog'ozdan shakllar yasash.

4. Sensomotor o'yinlar

- qum bilan o'ynash;
- suv bilan mashqlar;
- mayda buyumlarni saralash.

Amaliy mashg'ulotlar tizimi

Duduqlanuvchi bolalar bilan olib boriladigan logopedik mashg'ulotlar quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

1. Tayyorlov bosqichi
2. Motorikani rivojlantirish bosqichi
3. Nutqni faollashtirish bosqichi
4. Mustahkamlash bosqichi

Har bir bosqichda o'yin elementlaridan keng foydalanish tavsiya etiladi.

O'yin texnologiyalarining samaradorligi

Amaliy kuzatishlar shuni ko'rsatadiki:

- o'yin asosida olib borilgan mashg'ulotlar bolalarning faolligini oshiradi;
- nutq ravonligi yaxshilanadi;
- duduqlanish darajasi kamayadi;
- bolada muloqotga intilish kuchayadi;
- psixologik zo'riqish pasayadi.

Demak, o'yin texnologiyalari duduqlanuvchi bolalar bilan ishlashda eng samarali vositalardan biri hisoblanadi.

Xulosa

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, duduqlanuvchi bolalarda nutqni korreksiyalash jarayonida mayda motorikani rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Ushbu jarayonda o'yin texnologiyalaridan foydalanish:

- korreksion ishlar samaradorligini oshiradi;
- bolalarning nutqiy va psixologik rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi;
- duduqlanishni bartaraf etishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Shu sababli logopedik mashg'ulotlarni tashkil etishda o'yin texnologiyalarini keng joriy etish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Волкова Г.А. **Логопедия. Методическое наследие.** – Москва: Владос, 2019.
2. Лалаева Р.И. **Нарушения речи у детей и их коррекция.** – Санкт-Петербург: Питер, 2020.

3. Селиверстов В.И. **Игровые методы в логопедической работе.** – Москва: Просвещение, 2018.
4. Выготский Л.С. **Мышление и речь.** – Москва: Педагогика, 2017.
5. Рау Е.Ф. **Коррекция заикания у детей дошкольного возраста.** – Москва, 2021.
6. Жукова Н.С., Мастюкова Е.М. **Преодоление общего недоразвития речи у дошкольников.** – Москва, 2019.
7. Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлиги. **Болалар нутқини ривожлантириш методикаси.** – Тошкент, 2021.
8. Каше Г.А. **Подготовка к школе детей с недостатками речи.** – Москва: Просвещение, 2018.
9. Левина Р.Е. **Основы теории и практики логопедии.** – Москва, 2020.
10. Мирзаева М.Т. **Логопедик коррекция жараёнида майда моторикани ривожлантириш методлари.** – Тошкент: Фан, 2022.
11. Никитина А.В. **Развитие мелкой моторики у детей с речевыми нарушениями.** – Санкт-Петербург, 2021.